

УДК 001(063):378,4
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.27>

І. Б. П'ятикоп

старший викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного університету радіоелектроніки
<https://orcid.org/0000-0002-3500-2001>

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ОСНОВНА СКЛАДОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ВИКЛАДАЧА З ІНОЗЕМНИХ МОВ В ЗВО

В статті проаналізовано теоретичні підстави формування інформаційної компетентності викладачів засобами інформаційних та комунікаційних технологій для того, щоб активно розвиватись у суспільстві, який насичений засобами зберігання, переробки та передачі інформації, для того, щоб обґрунтовано використовувати всі можливості, що надаються інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ), впливати на процеси інформатизації. Уточнено сутність понять «професійна компетентність» та «інформаційна компетентність», які є рівнем власної професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим та відповідальним ставленням до справи. Визначено взаємозв'язок професійної компетентності та інформаційної компетентності, що водночас об'єднує їх трирівневі зв'язки. Сформовано структурно-логічну схему сучасної професійної компетентності викладачів в закладах вищої освіти, яка включає мотиваційно-ціннісну, когнітивну, операційно-діяльнісну, рефлексивну та інформаційну сферу. Відповідно сучасна система освіти постійно працює над вдосконаленням системи професійної підготовки викладачів та методів використання ІКТ, які можна застосовувати для формування інформаційної компетентності викладачів різних спеціальностей. Запропоновано поділити інформаційно-комунікаційні технології на два методи: метод використання ІКТ викладачем у навчанні та метод використання ІКТ студентами у навчанні, які необхідно використовувати для досягнення пізнавальних та (або) навчальних завдань у сфері освіти. В статті описано мотиваційно-цільовий, теоретико-методологічний, предметно-технологічний блоки, які впливають на засвоєння знань студентів за умовою правильного та точного застосування при викладанні іноземної мови. Обґрунтовано, що процес формування інформаційної компетентності викладача впливає на формування мотиваційної сфери, яка підвищує активність особистості (студентів), що впливає на формування мети та вибір шляхів її досягнення та результати навчальної діяльності.

Ключові слова: інформаційна компетентність, професійна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Характерний розвиток суспільства у теперішній час залежить від інтенсивності та глибини процесу інформатизації, в якому відіграє суттєву роль інформованість як викладачів так, і студентів в системі освіти. Перехід освіти на новий якісний рівень стоїть одним із головних завдань українського суспільства, а саме відтворення конкурентоспроможного кадрового потенціалу, підвищення ефективності та якості підготовки фахівців з новим типом мислення. Одна з проблем, що стоїть перед сучасною системою вищої освіти – підготовка людини до життєдіяльності в інформаційному суспільстві та, отже, формування інформаційно-компетентної особистості кваліфікованого фахівця. Тому майбутній фахівець повинен активно жити та діяти в суспільстві, який насичений засобами зберігання, переробки й передачі інформації, для того, щоб обґрунтовано використовувати всі можливості, що надаються інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ), впливати на процеси

інформатизації суспільства. Однак, незважаючи на всі можливості інформаційно-комунікаційних технологій виникла суперечність між соціальним замовленням середньої освіти (школи, технікуми) та системою педагогічної освіти, яка фактично не передбачала підготовки фахівців для забезпечення інформатизації саму у школах. Таким чином, сучасне соціальне замовлення потребує вдосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця, в якій інформаційна компетентність є одним із показників високої кваліфікації викладача, що повинна стати невід'ємною частиною професійної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показав відсутність єдиного підходу до визначення поняття «інформаційно-комунікаційні технології». Проте, окремі його особливості та ознаки розглянули у своїх працях такі автори: Є.І. Івченко [1], Н.П. Дементієвська [2], С.І. Нетьосов [3], Ю.Г. Носенко [4], Т.О. Яценко [5], які зазначають,

що головною перешкодою на шляху масового впровадження ІКТ, що безпосередньо впливатимуть на розвиток навчального процесу є не слабка матеріально-технічна база та відсутність фінансування, а недостатня професійна та психологічна готовність викладачів до їх використання. В свою чергу, у педагогічних дослідженнях А.М. Зубко [6], М.В. Козир [7], О.Г. Колгатіна [8], О.О. Лаврентьевої [9] та ін. вирішуються теоретичні та прикладні завдання підготовки майбутніх фахівців з використанням ІКТ, зокрема пошук оптимальних шляхів інформатизації в сфері середньої та вищої освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нажаль, у сучасних реаліях застосування ІКТ у закладах вищої освіти недостатнє. Використання ІКТ у підготовці фахівців досліджується різнопланово, а саме як засіб навчання та підвищення якості навчання студентів та з метою інтенсифікації підготовки викладачів у рамках програми підвищення кваліфікації. Однак практичний досвід показує, що викладачі в закладах вищої освіти далеко не завжди мають кваліфіковані вміння пошуку, відбору потрібної інформації, аналізу та синтезу отриманих даних, їх організації, подання та передачі, вміннями моделювати, проектувати, реалізовувати проекти, а також вирішувати навчальні завдання з використанням програмного забезпечення у предметній діяльності (тобто елементами інформаційної компетентності). У сучасних умовах методична підготовка викладачів має передбачати формування їх інформаційної компетентності для надання студентам якісної та точної інформації, яка допоможе їм при виконанні різних завдань (читання, говоріння, аудіювання, письмо). Тим часом ефективність застосування інформаційно-комунікаційних технологій є важливою складовою формування інформаційної компетентності викладача.

Отже, **метою статті** є інформаційна компетентність, яка є основною складовою для розвитку професійних якостей викладача з іноземних мов у закладах вищої освіти, що дозволяє удосконалити теоретико-методичне забезпечення проблеми, що досліджується.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід до педагогічної діяльності викладача в умовах інформатизації освіти потребує уточнення поняття «професійна компетентність», яка має бути розширена включенням до нього інформаційної сфери як сукупності інформаційних процесів, інформаційної взаємодій та інформаційної діяльності. Автори розглядають поняття «професійна компетентність» як рівень сформованості у фахівця якісних та кількісних характеристик, в яких виражається нерозривність його теоретичної та практичної готовності до здійснення професійної діяльності, здатність приймати оптимальні

рішення завдяки яким студенти зможуть отримувати необхідні знання [10–11]. В свою чергу стоїть головне питання, яке на наш погляд є основним – це як компетентнісний підхід відноситься до теорії педагогічної діяльності у закладах вищої освіти щодо професійної компетентності викладача. Професійна компетентність повинна визначатись головним чином рівнем власної професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим та відповідальним ставленням до справи.

Структура професійної компетентності розробляється з урахуванням розвитку сучасної професійної компетентності, яка включає: мотиваційно-ціннісну, когнітивну, операційно-діяльнісну, рефлексивну сферу.

У зв'язку з тим, що зростає значимість інформаційної компетентності викладачів, які здійснюють свою професійну діяльність для надання знань студентам в умовах широкого впровадження засобів ІКТ в освітній простір, представлена структура недостатньо відображає суть даного поняття, що визначається відповідно до вимог розвитку суспільства, науки, культури та особистості. Зокрема, «інформаційна компетентність» педагога передбачає сукупність компетенцій особистості, яка безпосередньо пов'язана з інформацією (сфера діяльності, галузь знань), котра допомагає раціонально використовувати отриману інформацію через сучасні технології (у друкованому вигляді, у цифровій формі), опрацювання інформації як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності [12–13]. Інформаційна компетентність виділяє компоненти світогляду, загальноосвітньої діяльності, психолого-педагогічної складової, технологічну та професійну, які відображають складові частини професійної компетентності та дозволяють приймати ефективні рішення у професійно-педагогічній діяльності.

Відповідно, вважаємо доцільним додати у структуру професійної компетентності блок «інформаційна сфера». Розгорнутий склад професійної компетентності, повний зміст кожної її сфери та перелік компонентів, що направлені на розвиток знань, вмінь та навичок студентів представлені у таблиці 1. Виділені компоненти інформаційної компетентності, що становлять основу інформаційної діяльності педагога, які надалі враховуватимуться при визначенні компонентів інформаційної компетентності викладача та змістовної частиною методичної системи передбачають:

– володіння навичками роботи з інформацією, яка подана в електронному вигляді засобами прикладного програмного забезпечення;

– знання та вміння, які необхідно використовувати завдяки раціональним методам пошуку та

зберігання інформації в сучасних інформаційних масивах засобами сучасних операційних систем;

– володіння навичками організації та проведення лекційних та практичних занять, кураторських годин з використанням сучасних інформаційних технологій;

– вміння подати інформація в Інтернеті, організувати самостійну роботу студентів за допомогою Інтернет-технологій;

– володіння навичками використання сучасних технологій, які направлені на комунікацію між студентам та викладачем з урахуванням специфіки дисципліни.

Відповідно, на підставі вищевикладеного, можна визначити інформаційну компетентність педагога, як тип освітнього результату діяльності індивіда, в основу якого покладено формування знань, вмінь, навичок і досвід:

– розуміння питань значимості інформатизації освіти, інтегративних процесів, володіння фундаментальними засадами інформатики;

– дидактично обґрунтоване використання ІКТ для організації діалогу «студент – комп'ютер – викладач», в застосуванні навчальних програм та програмного забезпечення для вирішення професійних та реальних завдань предметної галузі.

Використання засобів та методів інформаційно-комунікаційних технологій серед викладачів можливе на базі предметної сфери діяльності. Існує безліч програмних продуктів, що підтримують викладання дисциплін. Тому, використання у навчальному процесі (на факультативних заняттях) пакетів програмного забезпечення найбільш ефективно завдяки графічному калькулятору та електронним таблицям, які допомагають при вирішенні певних завдань. Відповідно сучасна система освіти постійно працює над вдосконаленням системи професійної підготовки викладачів та методів використання ІКТ, які можна застосовувати для формування інформаційної компетент-

ності викладачів різних спеціальностей. Зокрема, навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій – це сукупність дій викладача з передачі навчальної інформації органам почуттів студента та управління сприйняттям, розумінням, запам'ятовуванням та правильним використанням за допомогою сучасних технологій. В свою чергу, ІКТ відіграють роль засобів підвищення ефективності методу навчання, який безпосередньо пов'язаний з використанням сучасних цифрових технологій, виконуючи функції дидактичного «підсилювача».

Разом з тим, метод використання ІКТ поділяється на два методи: метод використання ІКТ викладачем у навчанні та метод використання ІКТ студентами у навчанні. Перший метод використання ІКТ у навчанні – сукупність дій викладача з ІКТ та їх засобами (у процесі роботи з вибору, моделювання, використання та ін.), що визначається дидактичними цілями і діагностується психолого-педагогічними ситуаціями. Відповідно, в даному випадку ефективність або необхідність використання ІКТ вважається апріорною і йдеться про те, які засоби дій з ІКТ необхідно проводити викладачеві, щоб забезпечити досягнення сформульованої у технології мети. Другим напрямом є метод використання ІКТ у навчанні, який передбачає сукупність діяльності того, хто навчає та навчається (студенти) із засобами ІКТ для досягнення пізнавальних та (або) навчальних завдань.

Таким чином, виділивши в дидактичній конструкції методи використання інформаційно-комунікаційних технологій як обов'язковий компонент у навчанні, в силу їх різноманіття існує значимість класифікації, яка дозволяє структурувати та описати досліджувані методи більш повною мірою, давши при цьому викладачу (педагогу) можливість вибору та (або) їх доповнення на основі узагальнення та конкретизації [14]. Виходячи з вищезазначених методів

Таблиця 1

**Структурно-логічна схема сучасної професійної компетентності викладачів
в закладах вищої освіти**

№	Сфера міжособистісного контакту між викладачем та студентом	Компоненти, що направлені на розвиток знань, вмінь та навичок студентів
1.	Мотиваційно-ціннісна	Спрямованість Мотиви Потреби у навчанні Ціннісні орієнтації
2.	Когнітивна	Знання предмета та способів його отримання Знання психолого-педагогічних та методичних навчальних циклів
3.	Операційно-діяльнісна	Вміння, навички, способи та досвід оволодіння предметом та їх удосконалення
4.	Рефлексивна	Самосвідомість Самоконтроль Самооцінка
5.	Інформаційна	Інформаційні процеси Інформаційні взаємодії Інформаційна діяльність

використання інформаційно-комунікаційних технологій вважаємо доцільним розглянути блоки (мотиваційно-цільовий, теоретико-методологічний, предметно-технологічний) сучасної професійної компетентності викладача.

У першому блоці розглянемо мотиваційно-цільовий блок, залежність якого безпосередньо пов'язана з викладачем від призначення щодо обґрунтування цілей та завдань формування інформаційної компетентності студентів. Стабільний розвиток інформаційної компетентності викладача впливає на формування мотиваційної сфери, в свою чергу, мотивація підвищує активність особистості, впливає на формування мети та вибір шляхів її досягнення, впливає на результати навчальної діяльності у студентів. Кожен студент має мотиви, які йому потрібні для задоволення соціальних та особистісних потреб у оволодінні прийомами роботи з інформаційними ресурсами. Розглядаючи інформаційну компетентність виділяють певні групи мотивів: професійні, які передбачають орієнтацію на оволодіння новими знаннями; соціальні, тобто відбувається процес усвідомлення соціальної потреби та необхідність використання ІКТ та комунікативні передбачають прагнення вдосконалювати способи спілкування на іноземній мові у повсякденному житті так, і у професійній діяльності.

Наступним розглянемо теоретико-методологічний блок в якому організаційні умови виступають як особистісно-орієнтований підхід до навчання та облік структури педагогічної діяльності. Дидактичними принципами в даному випадку є відповідність змісту освіти вимогам розвитку суспільства, науки, культури та особистості; єдність змістовної та процесуальної сторони навчання; структурна єдність змісту освіти; гуманізація змісту освіти; фундаменталізація змісту освіти; відповідність основних компонентів змісту освіти структурі базової культури особистості.

При використанні предметно-технологічний блоку визначити вихідне положення про те, що ефективна підготовка викладачів щодо формування інформаційної компетентності може бути здійснена в рамках сукупності двох областей підготовки спеціаліста: предметна та технологічна. Предметна підготовка містить два компонента: зміст предметної дисципліни та ІКТ (інформаційні та комунікаційні технології, використані у вивченні предмета). Зокрема, у складі технологічної підготовки спеціалістів присутні інформаційні та комунікаційні технології у навчанні, теорія та методика навчання.

Відповідно, після огляду кожного блоку інформаційно-комунікаційних технологій можливе проведення корекції, яка використовується в тому випадку, якщо аналіз контрольних зрізів та тес-

тування потребує внесення поточних змін у методику чи зміст інформаційної підготовки фахівця. Зокрема, викладач має можливість організувати та управляти процесом навчання завдяки інформаційним та інноваційним технологіям через дистанційні платформи («Google Classroom» та «Moodle») через які викладач може додавати завдання, які направлені:

читання (розуміння текстів, які направлені на сферу в якій навчається студент);

аудіювання (розуміння текстів, але на слух);

говоріння (вид мовленнєвої діяльності, який виконує функції засобів спілкування);

письмо (вид мовленнєвої діяльності, який полягає у точному та правильному висловлюванні власної думки).

Відповідно, в теперішній час Міністерство Освіти і Науки України постійно розробляє та впроваджує у навчальний процес нові технічні засоби, які пов'язані з інформаційними технологіями для навчання (банк педагогічних технологій, інформаційну основу їх концепцій, алгоритмів, навчально-педагогічного забезпечення; критерії вибору педагогічних технологій; механізми включення та впровадження інноваційної педагогічної технології в навчально-виховний процес), що позитивно впливають на розвиток як викладача (професійна компетенція), так і студентів.

Висновки і пропозиції. У сучасному світі професія викладача стала особливою, престижною, яка варта поваги. Викладачу необхідно постійно удосконалювати свої знання, вміння для навчання та розвитку молоді (студентів), які навчаються у закладах вищої освіти. В свою чергу, викладачі набувають професійних навичок завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційним технологіям. Інформаційно-комунікаційні технології є єдиним комплексом, метою якого є практична реалізація можливостей інформаційних та комунікаційних технологій у підготовці викладачів, які постійно удосконалюють використовують свої вміння та навички у професійній діяльності. Насамперед спираючись на проведені дослідження, а також ґрунтуючись на загально-педагогічних засадах підготовки студентів було виділено компоненти інформаційної компетентності викладача та визначено їх складові. Зокрема аналіз професійної компетентності викладача в сучасному суспільстві показує, що інформаційна компетентність педагога є важливим компонентом професійної компетентності. Професійна компетентність викладачів в закладах вищої освіти повинна визначатись рівнем власної професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим та відповідальним ставленням до освіти.

Список використаної літератури:

1. Івченко Є. І. Інформаційно- комунікаційні технології як ключовий фактор управління інноваційним розвитком підприємств. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. Полтавський університет споживчої кооперації України. 2008. № 4(4). С. 80–91.
2. Дементієвська Н. П. Професійний розвиток вчителів щодо компетентностей, пов'язаних з безпечним і відповідальним використанням електронних соціальних мереж. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України*. Київ, 2017. С. 26–31.
3. Нетьосов С.І. Інформаційно-комунікаційні технології – засіб соціалізації осіб із глибокими вадами зору. Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. № 2 (46). С. 132–138. URL: <http://journal.iitta.gov.ua> (дата звернення: 25.04.2023).
4. Носенко Ю.Г. Зарубіжний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній дошкільній освіті. *Нова педагогічна думка № 4 (84)*. 2015. С. 95–102.
5. Яценко Т.О. Інформаційно-комунікаційні технології в системі шкільної літературної освіти: теоретико-методичний огляд. URL: https://lib.iitta.gov.ua/705341/1/Yatsenko_st.pdf (дата звернення: 25.04.2023).
6. Зубко А.М., Жорова І.Я., Кузьменко В.В., Слюсаренко Н.В., Кохановська О.В. Інформаційно-комунікаційні технології як чинник розвитку професіоналізму педагогів у системі післядипломної освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 2020, Том 77, №3. С. 262–281.
7. Козир М.В. Теоретико-методологічні основи інтеграції інформаційно-комунікаційної педагогіки у простір вищої освіти. Педагогічна освіта: теорія та практика. Психологія. Педагогіка. Вип. № 33(1/2020). С. 41–47.
8. Колгатін О.Г., Колгатіна Л.С. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті як складова педагогічної науки України в галузі теорії педагогіки в 90-х роках – ХХ сторіччя. Інформаційні технології і засоби навчання, 2019, Том 72, № 4. С. 41–54.
9. Лаврентьева О. О. Формування готовності в майбутніх учителів до використання сучасних інформаційно-комунікаційних засобів навчання. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. Збірник наукових праць. Вип. 5. Львів, ЛДУ БЖД, 2017. С. 58–61.
10. Саук В.І. Професійна компетентність як основа розвитку сучасного викладача в системі післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2012. №3 (71). С. 57–61.
11. Мельник Н.І. Феномен «професійної компетентності» в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. (28). 2018. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/189>. (дата звернення: 25.04.2023)
12. Розлуцька Г.М., Невмержицька О.В., Назаров В.С. Формування інформаційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти і ступеня засобами сервісів GOOGLE. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. (2 (51), 2022. 117–121. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.117-121>. (дата звернення: 25.04.2023)
13. Галик С. Д., Барна О. В. Інформатична компетентність в змісті початкової освіти: європейський досвід. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*. 2018. № 2. С. 166–169.
14. Хома Т. В. Активні методи навчання в педагогіці вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 69, Т. 3. 2020. С. 149–152. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31786/1/32.pdf> (дата звернення: 25.04.2023).

Piatykop I. Information competence is the main component for the professional qualities' development of a teacher of foreign languages in higher education institutions

The article analyzes the theoretical foundations of the information competence formation of the teachers by means of information and communication technologies in order to actively develop in a society that is saturated with means of storage, processing and transmission of information in order to reasonably use of all the opportunities provided by information and communication technologies (ICT), influence the processes of informatization. It is clarified the essence of the concepts "professional competence" and "information competence" which are the level of one's own professional education, experience and individual abilities of a person, his motivated desire for continuous self-education and self-improvement, creative and responsible attitude to work. The relationship between professional competence and information competence is defined which at the same time unites their three-level connections. A structural and logical scheme of the modern professional competence of teachers in institutions of higher education has been formed which includes the motivational and value, cognitive, operational and activity, reflective and information spheres. Accordingly, the modern education system is constantly working on the improving the system of professional training of

teachers and methods of using ICT which can be used to form the information competence of teachers of various specialties. It is proposed to divide information and communication technologies into two methods: the method of using ICT by the teacher in education and the method of using ICT by students in education which must be used to achieve cognitive and (or) educational tasks in the field of education. The article describes the motivational-target, theoretical-methodological, subject-technological blocks that affect the students' learning of knowledge under the condition of correct and accurate application in teaching a foreign language. It is substantiated that the process of forming the teacher's information competence affects the formation of the motivational sphere which increases the activity of the individual (students), which affects the formation of the goal and the choice of ways to achieve it and the results of educational activities.

Key words: *information competence, professional competence, information and communication technologies, informatization, competence approach.*